

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2025

STOCKHOLM 2025

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm 2025

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

vittherhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-68-6, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2025

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
- 11 År 2025 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 19 Gunnar Eriksson
- 25 Jan Svartvik

FÖREDRAG

- 37 Hans Kronning: *Om villkorskonstruktioner*
- 55 Frederick Whitling: *Kungen som grävde. Gustaf VI Adolf som arkeolog och kulturmecenat*
- 69 Gunnar Bjursell: *Den kulturella hjärnan*
- 85 Heikki Pihlajamäki: *Kolonialismen och den europeiska rättens första globalisering 1500–1800*
- 97 Gunnel Cederlöf: *Migrationsströmmar, kapital och tillfälligheter. Indien och Skandinavien under den industriella vändningen*
- 121 Anna Larsdotter: *Rettigska samlingarna*
- 143 Jenny Andersson: *Marknadsrevolution uppifrån och nerifrån*

- 157 Susanne Thedéen: *Framtiden och forskningen. Aktuella frågor på Riksantikvarieämbetet*
- 169 Mohammad Fazlhashemi: *Hoten mot den akademiska friheten*
- 179 Torun Lindholm Öjmyr: *Hur kan vi motverka kunskapsresistens?*

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 193 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 199 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 211 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 223 Publikationer utgivna 21.3.2024–20.3.2025
- 225 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 242 Akademiens ledamöter i invalsordning
- 245 Ledamöternas fördelning på klasser
- 247 Avlidna ledamöter 21.3.2024–20.3.2025
- 248 Akademiens utskott och nämnder
- 254 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 255 Akademiens personal

Konstnären Arvid Fougstedts porträtt av Gustaf (VI) Adolf. Målningen var Kungl. Vitterhetsakademiens hyllningsgåva till kronprinsen, och Akademiens förste hedersledamot, på dennes sextioårsdag den 11 november 1942.
Foto: Kungl. Vitterhetsakademien.

FREDERICK WHITLING

Kungen som grävde

GUSTAF VI ADOLF SOM ARKEOLOG OCH KULTURMECENAT

KUNG GUSTAF VI ADOLF närde ett livslångt intresse för humaniora, arkeologi, bildkonst och konsthantverk. Den bild som nog är mest spridd av ”gamle kungen”, utöver hans många så kallade Eriksgator, resor i Sverige, är den av ”kungen som grävde” i italienska landskap. Från mitten av 1950-talet deltog han varje höst i svenska Rom-institutets utgrävningar i Etrurien. Intresset för arkeologi och konstsamlande gick dock långt utöver ramverket för en kunglig hobby. Han sågs som specialist och kännare och var en internationellt anlita expert.

Riksantikvarie Sven B.F. Jansson, kallad ”Run-Janne”, sammanfattade Gustaf Adolfs vittomspännande arkeologiska inflytande vid kungens nittioårsdag 1972: ”Kungens arkeologiska domäner torde vara vidsträcktare än någon annans.” Tv-producenten Bengt Roslund skrev om ”professor Gustaf VI Adolf”, och arkeologen Axel W. Persson återgav att Gustaf Adolf, när någon skämtsamt diskuterade hans karriärmöjligheter utanför kungahuset, ska ha sagt: ”Jag kan väl alltid bli amanuens där borta!” Med ”där borta” syftade han på Nationalmuseum på andra sida Strömmen, mitt emot Kunliga slottet. I en tysk tidningsartikel 1952 återkom att kungen skulle ha kunnat bli chef för museet: ”Ett skämt med en allvarlig och verklig bakgrund.”¹ Denna bakgrund skildras i stora drag i detta bidrag.

Gustaf Adolf var kronprins i nästan halva sitt liv, från 1907 till 1950. De offentligt mer synliga engagemangen som kung har varit mer kända än hans nyckelroll som kronprins i svenskt forsknings- och kulturliv, framför allt genom ordförandeskap i åtskilliga organisationer med arkeologisk inriktning. Denna mer undanskymda och rikligt mångfasetterade bakgrundsroll skildrar jag i *Kulturkungen – Gustaf VI Adolf från A till Ö* från 2023. Boken baseras nästan uteslutande på opublicerat arkiv- och bildmaterial. En hel del bilder och vissa artikelcitat kommer från Gustaf Adolfs många digra klippböcker, ett tidigare obeforskat källmaterial: fotografier, verser, teckningar, kort, menyer, brev, tidningsklipp, kollage, resrutter, kartor med mera. I citerade bildtexter hörs röster från det förflutna.²

Jag tog mig an detta forskningsämne av flera skäl. Ämnet som helhet – kungens kulturhistoriska ordförandeskap – var förvånansvärt outforskat. En av anledningarna till detta var arkivmaterialets och ämnets omfattning och komplexitet, inte minst i form av de sammanflätade nätverk som låg bakom de olika kulturhistoriska satsningarna. För mig var tiden mogen runt 2011; Gustaf VI Adolfs arkiv I i Bernadotteska familjearkivet på Kungliga slottet har varit tillgängligt sedan år 2000. Den privata delen av arkivet (II) blir tillgänglig för forskning först 2035.

Genom regelbundna styrelsemöten blev kronprinsparets våning på slottet en kulturhistorisk sambandscentral. Ordförandeskapen upphörde när Gustaf Adolf blev kung 1950, då han i stället i regel blev hedersordförande i de berörda organisationerna och sammanslutningarna. Hans sista fem år som kronprins kröntes med rollen som preses (ordförande) i Kungl. Vitterhetsakademien. Gustaf Adolf fick en unik överblick över och insyn i parallella arkeologiska projekt. Han var navet i de nätverk som gav ekonomiska, vetenskapliga och diplomatiska förutsättningar för fältarbete och samlingar av arkeologiskt material och konstföremål. Genom sin person och sin ställning lockade han även finansärer. Innan tronträdets kallade Axel W. Persson Gustaf Adolf för ”utan tvivel Sveriges främste all-round arkeolog”.³ Detta var faktiskt ingen överdrift.

Som kronprins spelade Gustaf Adolf förstås i en speciell samhällelig statusliga: förutsättningarna för tronarvingen var exceptionella i det avseendet. Det finns alltid en viss risk att överdriva individers inflytande i förhållande till strukturer och organisationer – i Gustaf Adolfs fall har det i mitt forskningsarbete snarare handlat om det motsatta, om att tända ljuset i ett ganska släckt rum, och att lyfta hans engagemang och inflytande, att ge det mer välförtjänt uppmärksamhet.

Men låt oss backa bandet till dess början. I början av november 1882 greps Sverige av en Gustav Adolf-yras i samband med 250-årsminnet av krigarkungen Gustav II Adolfs död. Den 11 november föddes Gustaf Adolf, hertig av Skåne, på Kungliga slottet i Stockholm. Prinsens två tilltalsnamn var knappast slumpmässigt utvalda. Han delade dem med sin far, dåvarande kronprins Gustaf (Gustaf V, Oscar Gustaf Adolf). Genom dennes giftermål med Victoria av Baden, ättling till Gustav IV Adolf, knöts ätten Bernadotte symboliskt till den siste "Vasakungen". Namnen följde även det inslagna historiska mönstret: varannan Gustav har varit en Gustav Adolf – nummer två, fyra och sex i ordningen.

Vid fem års ålder, 1887, hos mormor och morfar, storhertigen Friedrich och storhertiginnan Louise av Baden, samlade Gustaf Adolf fossil och stenar. Han utvecklade tidigt botaniska intressen, även om arkeologi, och konst snart skulle komma att dominera. Föremål som barnkammarstolar (från 1888) på Tullgarns slott med runskrift i "nordisk stil" kan ha präglat den unge prinsens bild av omvärlden och bidragit till en kulturhistorisk inramning. Gustaf Adolf fick förmodligen ta del av det rum på Kungliga slottet som hans farfar kung Oskar lät inreda i "orientalisk" stil i samband med den internationella orientalistkongress som hölls i Stockholm och Kristiania (Oslo) 1889. Oskar II hade bland annat tagit intryck av palatsinredningar i Konstantinopel (Istanbul) under sitt besök där fyra år tidigare.

Enligt modern Victorias önskemål utbildades prinsarna avskilt på Kungliga slottet. Huvudansvarig lärare under Gustaf Adolfs och Wil-

helms skolgång var språkforskaren Carl Svedelius, som ansvarade för de humanistiska ämnena. Han kompletterades av botanikern Carl Lindman som tog hand om den naturvetenskapliga undervisningen. Gustaf Adolfs intressen utvecklades i stora drag från botanik via geologi och fossilsamlade till arkeologi och ”fornkunskap”. Han sammanfattade senare (1955) sina tidiga intressen: ”Min nyfikenhet fångades av det förgångna.”⁴

Den dåvarande kronprinsessan Victoria gjorde studieresor till Egypten på 1890-talet. Resorna resulterade i fotografier, akvareller och en publicerad reseberättelse. Här fanns nog ett visst inflytande på hennes förstfödde. Gustaf Adolfs arkeologiska intressen grundlades under sommarvistelserna på Tullgarns slott, där hans första handfasta arkeologiska erfarenhet ägde rum sommaren 1898. Han introducerades då till utgrävningkonsten av riksantikvarie Hans Hildebrand som gav honom tillstånd att gräva ut forngravar i Tullgarnstrakten. Många dörrar som vore helt stängda för de flesta öppnades här med lätthet. Gustaf Adolf var i praktiken den ende femtonåringen i Sverige som kunde ha fått tillstånd av riksantikvarien att utföra en arkeologisk utgrävning på egen hand.

På plats vid Tullgarn sextio år senare (1958), med pressen närvarande, talade Gustaf Adolf om de tidiga utgrävningarna med viss humor och självdistans: ”Jag hittade ju saker, jag har alltid haft tur, då jag grävt[,] utom en gång, då jag [...] skulle gräva i Tullgarnsbacken och bara hittade skallen av hovmarskalk Lilliehööks döda hund.” Geologi, fossil, insamlande och katalogisering blev de tonåriga prinsarnas hobby. Gustaf Adolf beskrevs som ”självständig och samvetsgrann” av adjutant greve Göran Posse.⁵ Men de arkeologiska intressena hade på allvar kommit att tävla med fossilsamlandet.

Gustaf Adolf reste till Italien för första gången 1901, i sällskap av sin mor, Victoria, som besökte den kände läkaren Axel Munthe på Capri. Munthe ska ha låtit Gustaf Adolf företa en rudimentär utgrävning på ön under vistelsen – kanske för att få mer tid tillsammans med hans mor. Tillsammans med Göran Posse gjorde Gustaf Adolf en plan över en forn-

borg vid Runsa i Uppland samma höst. Året efter, 1902, flyttade Gustaf Adolf till Uppsala för universitetsstudier i arkeologi och så kallad svensk fornkunskap. Tillsammans med professor Oscar Almgren initierade Gustaf Adolf en utgrävning av den så kallade Hågahögen, den guldrikaste bronsåldersgraven i Skandinavien. Klassisk Medelhavsarkeologi blev ett eget ämne i det svenska akademiska systemet först år 1909 (klassisk fornkunskap och antikens historia, dagens antikens kultur och samhällsliv).

Under en vistelse i Norrköpingstrakten 1903 undersökte Gustaf Adolf hållristningar från bronsåldern. Året därpå publicerade han resultaten i ett av två arkeologiska arbeten som han utgav i tryck i sitt eget namn. Detta skulle komma att upphöra efter att han hade blivit kronprins 1907; vetenskapliga publikationer förefaller inte ha bedömts vara förenliga med rollen som tronföljare.

Hösten 1904 reste Gustaf Adolf genom Europa med sin bror prins Wilhelm. Gustaf Adolf reste vidare till Neapel i sällskap med sin mor i januari 1905. Därifrån fortsatte han på egen hand mot Egypten (den föga beforskade "Orientresan 1904-1905"). På en bal i Kairo i januari 1905 mötte Gustaf Adolf sin blivande hustru, Margaret av Connaught, sondotter till drottning Victoria och brorsdotter till den brittiske kungen Edward VII. Tycket var ömsesidigt. Utöver Margaretas förmodade personliga charm var hon minsann även intresserad av arkeologi! I en av hennes *scrapbooks* från 1905 finns till exempel ett fotografi av en grupp med hattar, klänningar, stolar och solparasoll vid en utgrävning vid Karnak, nära Luxor.

Efter rundresor i Egypten reste det unga paret i mars 1905 till Cypern, Kreta (Gustaf Adolfs första besök i Grekland), Malta, Gibraltar och Capri, dit de återvände igen i april. De gifte sig senare samma år, i Windsor, och fick bland annat slottet Sofiero som bröllopsgåva. Sommarvistelserna och trädgårdsanläggningarna på Sofiero gav Margareta – kallad "Daisy" inom familjen – tillnamnet "blomsterprinsessan". Med Sofiero som utgångspunkt fick Gustaf Adolfs arkeologiska undersökningar även ett nordvästskånskt fokus. Hösten 1905 engagerade han sig i en utgräv-

ning av fyra gravar vid det närbelägna Tinkarp. Gustaf Adolf publicerade den så kallade Tinkarpshögen året därpå, då det unga parets första barn, arvprinsen och namnen Gustaf Adolf kom till världen. År 1907, ungefär samtidigt som sonen Sigvard föddes, bekostade pappa Gustaf Adolf en utgrävning i Fjärestad i närheten av Råå, söder om Helsingborg.

Gustaf Adolf intresserade sig vid samma tid för kinesisk konst. Han skulle bli en världsledande expert på kinesiskt konsthantverk. Av sin farfar, Oskar II, fick han ett par 1700-talspjäser i bröllopsgåva, och året då han blev kronprins införskaffade han sitt första kinesiska porslinsföremål. Samlandet influerades även i stort av hans farbror, prins Eugen.

I januari 1909 återkom Sven Hedin från sin tredje centralasiatiska expedition och mottogs bland annat med ett tal av Gustaf Adolf: "Alla minnas vi ju från vår skoltid de 'hvita fläckarna' på världskartorna [...]. Ej utan att rysa hörde vi omtalas, huru djärfva forskningsresande mött nästan oöfvervinneliga svårigheter, ja, måst offra sina lif då de försökte att lösa dessa hemligheter."⁶ Frasen "ej utan att rysa" kan kanske sammanfatta den iver som omgav många vetenskapliga expeditioner runt förra sekelskiftet, men kan också ses som en devis för vetenskapsmannen som hjältefigur – vid den här tiden i princip alltid just en man.

År 1911 blev Gustaf Adolf ordförande i den nybildade föreningen Nationalmusei Vänner. Detta blev hans första kulturhistoriska ordförandeskap. Året därpå deltog han i en utgrävning av ett gravfält på Bolmsö i Småland. Gustaf Adolf var även hedersordförande för och invigde Baltiska utställningen i Malmö 1914. Samma år drogs Europa in i det stora kriget. Kronprinsessan Margareta engagerade sig bland annat i hjälparbeten och för krigsfångar. Ett speciellt kungligt undantag gjorde att hennes försändelser inte öppnades. Hon var även verksam som konstnär – särskilt friluftsmåleri, gärna i sällskap av vännen Anna Boberg eller prins Eugen.

År 1920 avled plötsligt Margareta efter en kort sjukdom, havande med parets sjätte barn. I ett slag förändrades tillvaron för Gustaf Adolf. Han vände sig, enligt uppgift, "förtvivlad" till de nära vännerna Ferdinand

och Anna Boberg, som kom till Sofiero, ”som vanligt”. Samma sommar deltog Anna Boberg även i en utgrävning av en gånggrift, en stensåldersgrav, vid Glumslöv, söder om Helsingborg. Utgrävningen gjordes tillsammans med arkeologen Otto Frödin, som snart skulle engageras i utgrävningarna vid Asine i Grekland. För Gustaf Adolf kom Margaretas plötsliga död att bli ett slags vändpunkt, med ett närmast frenetiskt kulturhistoriskt engagemang i rollen som ordförande i stiftelser, sällskap och andra vetenskapliga sammanhang som följd. Kanske gav engagemanget i dessa sammanhang även en viss lättnad och respit i den personliga sorgen.

År 1923 gifte Gustaf Adolf om sig med Louise Mountbatten; det nya kronprinsparet fick bland annat motta inredningen av vardagsrummet på Ulriksdal som en gåva från Stockholms stad. Gustaf Adolf sammanfattade läget till sin gamle lärare Carl Svedelius: ”Jag reste till England som en olycklig man och jag vände tillbaka lycklig.”⁷⁷ Genom Margareta fick Gustaf Adolf privat en tydlig brittisk orientering som fortsatte med giftermålet med Louise.

Engagemangen och ordförandeskapen i organisationer som möjliggjorde utgrävningar även utomlands tilltog snart. Det tog snabbt fart. År 1921 bildades Svenska Orientsällskapet och Asinekommittén, och de storskaliga utgrävningarna i Grekland (1922–1930) inleddes året därpå. Gustaf Adolf var ordförande i båda, liksom för till exempel Kinakommittén (1921) och Svenska institutet i Rom (1925). Han blev även ordförande i Cypernkommittén, som låg bakom den svenska Cypernextpeditionen (1927–1931), liksom bland annat i Egyptenkommittén och Egyptiska museet (1928).

Gustaf Adolf närvarade på Cypern vid delningen av den svenska expeditionens fynd 1930. Hans närvaro bidrog starkt till att Sverige fick den stora samling fynd som i dag utgör ryggraden i Medelhavsmuseets utställningar. I samband med en utställning av Cypernmaterial i Historiska museets nya lokaler under andra världskriget (”Före Fidias”, 1941) gjordes ett pedagogiskt stamträd med en överblick över ”svenska

utgrävningar på klassisk mark”, tillsammans med en tabell och en karta. Dessa projekt hade rötterna i Gustaf Adolfs resa till Grekland och Italien med prins Eugen och Hjalmar Lundbohm hösten 1920, och gav skifte och ett avbrott efter Margaretas bortgång.

De organisationer och projekt som hade kommit till under det högaktiva 1920-talet skulle sedan förvaltas under de kommande decennierna. Tillsammans med kronprinsessan Louise gjorde Gustaf Adolfs jordenruntresa 1926–1927. Vid återkomsten till Europa besökte han det nyligen

”Glumslövs-panorama”. Karikatyrteckning av Åke Sundström föreställande Gustaf Adolf som arkeolog i Glumslöv 1952. Teckningen har tidigare visats i utställningen ”Kungen gräver” på Statens historiska museum 1972.

Foto: Bilder i Syd.

invigda Svenska institutet i Rom. Två år senare, 1929, fick Gustaf Adolf ta emot Tyska arkeologiska institutets första så kallade Winckelmann-medalj i Berlin 1929, vid dess hundraårsjubileum, för sina arkeologiska insatser på bred front.

Några år senare, 1934–1935, var det dags för den så kallade Orientresan, då grunden lades för senare svenskledda utgrävningar i Turkiet. Innan andra världskriget rörde sig Gustaf Adolf ofta i en i stor utsträckning brittiskt präglad värld, till exempel vid besöken på Cypern, i Egypten och på Malta år 1930 eller under Orientresan. Som ett konkret exempel på hans betydelse för organisationen och finansieringen av utgrävningar med mera kan nämnas den hyllning som Einar Gjerstad, bland annat ledare för Cypernexpeditionen, gav Gustaf Adolf på 60-årsdagen 1942, som en ”särpräglad personlighet inom svenskt kulturliv”, och ”vår främste ambassadör”.⁸

Gustaf Adolf blev kung 1950 och avsåg sig därmed alla ordförandeskap. Dessa var inte förenliga med rollen som monark, även om han kvarstod som välinformerad hedersordförande i de flesta sammanhang som har nämnts här. Resandet fortsatte, inte minst till London och favoritresmålet Italien, så gott som årligen. Varje höst från 1956 deltog Gustaf Adolf i utgrävningar i Italien, med ambitionen att skildra den etruskiska kulturen genom undersökning av bosättningar som komplement till ett tidigare fokus på gravfynd. Efter arbetet vid platserna San Giovenale och Luni sul Mignone deltog Gustaf Adolf årligen i Rominstitutets utgrävningar vid platsen Acquarossa. Här gavs möjligheter till fördjupade kunskaper om etruskiska bosättningar och samhällsliv. Kungen följde arbetet noga, liksom svensk och italiensk press följde honom. Detta gav utgrävningarna en svårslagen medial synlighet.

På 1960-talet engagerade Gustaf Adolf sig även i den samnordiska Nubienexpeditionen och den internationella räddningsaktionen vid Assuandammen då templet vid Abu Simbel flyttades. Samtidigt följde kungen arkeologisk aktivitet på hemmaplan. I mitten av 1960-talet upptäcktes en stenåldersboplats med bland annat spjutspetsfynd nära

kungens stuga vid Tärna i Lappland. En undersökning där ledde till en utgrävning med fynd av stenålderspilspetsar.

I samband med Gustaf Adolfs nittioårsdag 1972 skildrades kungens liv som arkeolog i utställningen ”Kungen gräver”, som tillsammans med ”Etruskerna” var en av två utställningar i samarbete med Medelhavsmuseet på Historiska museet vintern 1972–1973. Under sina resor, livet ut, gjorde Gustaf Adolf ofta inköp med avsikt att fylla luckor i svenska museisamlingar, inte minst Nationalmuseum och Medelhavsmuseet. Efter hans bortgång var hans testamentariska gåvor av stor betydelse, för bland annat Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet.

Gustaf VI Adolf var populär i många läger. Han hade en betydande vetenskaplig prestige som gav respekt bortom hans kungliga ställning. I diskussioner om vem som vore en lämplig hypotetisk presidentkandidat eller motsvarande i ett annat eventuellt statsskick i Sverige var han ett ofta återkommande förslag. Trots flera personliga tragedier och sorger under sitt långa liv verkar han ha haft en förmåga att resa sig, gå vidare och blicka framåt.

”Lärdomsfursten” Gustaf VI Adolf tog emot ett stort antal hedersdoktorat. Han deltog flitigt i utgrävningar, förknippade med de olika svenska expeditionerna och forskningsinstituten, och var arkeologiskt verksam i hela 75 år, från 1898. Epitetet ”kungen som grävde” var passande, även om det kanske kunde kompletteras med ”den grävande kronprinsen” eller liknande. De olika arkeologiska projekten utomlands var en källa till förståelse även av Sverige, svensk historia och svensk kultur. Varje plats och arkeologisk kontext innebar förstås specifika utmaningar och tolkningsmodeller.

Epitetet ”kulturkungen” skulle många nog snarare förknippa med kung Gustav III. Med en ökad kunskap om Gustaf VI Adolfs inflytande på svenskt kulturliv menar jag dock att det med fog kan gälla även honom, och – faktiskt – på andra nivåer. Professor Bo Gyllensvärd, tidigare chef för Östasiatiska museet, var inne på samma linje. Enligt honom framstod Gustaf Adolf under 1920- och 1930-talen ”alltmer som den lärde

Gustaf Adolf och kronprins Carl Gustaf vid utgrävningar vid Klinta, Öland, 1957.
Foto: Allan Bernving/Kalmar läns museum.

och idégivande kännaren, forskaren och koordinatören. Själv ansåg han sig alltid som amatör. [Han kom] att utföra en kulturgärning som saknar motstycke sedan Gustav III:s dagar.” Gustaf Adolf hade unika möjligheter att engagera sig arkeologiskt i flera olika sammanhang, och förkovrade sig livet ut i kulturhistoria och konst, som han kallade ”en av livets största glädjekällor”. Då kungen tog emot sin dokortitel i Oxford 1955 resonerade han i sitt tal om konsten och den känsla som kunde drabba honom

om han stod inför ett ”mästerverk”: ”en känsla av andligt och fysiskt välbefinnande, av ’livsstegring’, som min vän [konsthistorikern] Bernard Berenson en gång så träffande uttryckte det.”⁹

I den enda radiointervju som Gustaf Adolf gav, inför åttioårsdagen 1962, på Svenska institutet i Rom med prins Eugens ”Molnet” som bakgrund, tog kungen upp den avlidne vännen och renässansspecialisten Bernard Berensons inflytande på honom, liksom ”det verkligt konstnärliga”, och ”det ursprungliga” som ”snuddar vid konstens innersta väsen” och ger ”en förhöjd livskänsla” och ”en direkt förnimmelse av den bakomliggande tankens existens”.¹⁰

Medalj till minne av Gustaf Adolfs ”75 år som arkeolog”, 1973.
Foto: Bo Arvid Andersson/Postmuseum, CC BY-NC.

”Livsstegring”, ”en förhöjd livskänsla” och ”den bakomliggande tankens existens”; här tangerade Gustaf Adolf en underliggande andlighet och konstens potentiella omvandlande kraft. I samma radiointervju i Rom nämnde Gustaf Adolf även bildning, konstsamlingar i allmänhet och i synnerhet Nationalmuseum, ”som jag har haft rätt mycket att göra med”, vilket minst sagt var en stor underdrift. Han hade ”rätt mycket att göra med” rätt mycket, med sina unika vidsträckta och djuplodande kulturhistoriska engagemang.

”Kulturkungen” Gustaf VI Adolf lämnade djupa avtryck på det kulturhistoriska landskapet i Sverige, inte minst museivärlden i Stockholm. I en tid som präglas av diskussioner om en eventuell kulturkanon och marknadshyror, där kulturlivet ofta hamnar i kläm, inte minst finansieringsmässigt, framstår Gustaf Adolf med viss historisk distans som en närmast outtröttlig gigant och en källa till inspiration och perspektiv på kulturens och bildningens roll i samhället och i det offentliga samtalet.

Föredrag den 4 juni 2024.

N O T E R

1. Roslund 1980, s. 142–145; Gustaf Adolf, citerad i anon., ”60 år i Sveriges tjänst”, *Dagens Nyheter*, 1 november 1942. Sigtunastiftelsens klipparkiv, K 78; anon., ”König, Archäologe und Kunsthistoriker. Das Steckenpferd des schwedischen Königs. 'Ich könnte Leiter des Nationalmuseums sein'”, *Hamburger Freie Presse*, 27 mars 1952. DAI arkiv, ADZ, ”Gustav Adolf (König Gustav VI).”
2. Whitling 2023. Jfr till exempel Whitling red. 2014.
3. Axel W. Persson, citerad i anon., ”Tron följaren” [*sic*], *Expressen*, 29 november 1950 (?). Bernadotteska familjearkivet, Gustaf VI Adolfs arkiv I, 2.
4. Gustaf Adolf, citerad i Isaksson 1972, s. 51.
5. Gustaf Adolf, citerad i anon., ”Kungligt kåseri på Trösla. Kafferep på Tullgarns slott”, *Svenska Dagbladet*, 19 maj 1958. Bernadottebiblioteket, bildarkiv, GVIA A379e; Göran Posse till kronprinsessan Victoria, 26 (?) januari 1898. Bernadotteska familjearkivet, Gustaf VI Adolfs arkiv I, 2.
6. Gustaf Adolf, ”Kronprinsens tal t. Sven 17.1.09 Egenhändig”. Riksarkivet, Sven Hedins arkiv, vol. 311, Gustaf VI Adolf (1909).

7. Gustaf Adolf respektive Ferdinand Boberg, citerade i Nyström 1992, s. 171; Gustaf Adolf, sekundärcitat från brev (Gustaf Adolf till Carl Svedelius, odaterat, 1923), i Fjellman 1965, återgivet i Ålmeberg 2017, s. 184.
8. Anon., ”Kronprinsen särpräglad personlighet inom svenskt kulturliv”, *Svenska Dagbladet*, 8 november 1942; Einar Gjerstad, ”Kronprinsen, vår främste ambassadör, 60 år på onsdag”, *Stockholms-Tidningen*, 8 november 1942. Sigtunastiftelsens klipparkiv, K 78.
9. Gyllensvärd 1991, s. 181; Gustaf Adolf (1947), citerad i Gyllensvärd 1991, s. 178; Gustaf Adolf (1955), citerad i Mark, Classon och Labud 2004, s. 15.
10. Sveriges Radio, 62/TA/2705: 1–2 (”Kungen berättar”/”Sven Jerring intervjuar Hans Majestät Konung Gustaf VI Adolf”), inspelat 23 oktober 1962, sändt 11 november 1962, klockan 14.00, samt 25 november 1962 (arkiverad längre version).

R E F E R E N S E R

- FJELLMAN, MARGIT 1965. *Drottning Louise. En biografi*, Stockholm: Bonnier.
- GYLLENSVÄRD, BO 1991. ”Gustav VI Adolf: Arkeolog, samlare, kännare”, i Gösta Vogel-Rödin red., *Bernadotter i politik och kulturliv*, Lidköping: Stiftelsen Läckö Institutet, s. 174–187.
- ISAKSSON, OLOV red. 1972. *Kungen gräver. En bok om arkeologer och arkeologi*, Stockholm: Askild & Kärnekull i samarbete med Statens historiska museum.
- MARK, JAN, CHRISTER CLASSON & GIORDANO LABUD 2004. *Kungen som grävde. Gustaf VI Adolf i Italien*, Stockholm: Carlsson.
- NYSTRÖM, MARIANNE 1992. *Bobergs. Anna Scholander och Ferdinand Boberg*, Stockholm: Carlssons.
- ROSLUND, BENGT 1980. *Till kungen fram. Personliga minnesanteckningar från TV-inspelningar*, Vällingby: Harriers Bokförlag.
- WHITLING, FREDERICK red. 2014. *Svensk antikforskning vid Medelhavet. Gustaf VI Adolf och fältarkeologi i historiskt perspektiv*, Konferenser 87, Stockholm: Kungl. Vitterhetsakademien.
- WHITLING, FREDERICK 2023. *Kulturkungen. Gustaf VI Adolf från A till Ö*, Stockholm: Appell Förlag.
- ÅLMEBERG, ROGER 2017. *Gustaf VI Adolf. Regenten som räddade monarkin*, Stockholm: Norstedts.